

Ігор Л. Сазонець, Ольга В. Покуль
**ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ
РАЦІОНАЛЬНИМ ВИКОРИСТАННЯМ ВОДНИХ
РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВАМИ УКРАЇНИ**

У статті вивчено питання вдосконалення системи управління раціональним використанням водних ресурсів підприємствами України. Розглянуто іноземний досвід, виділено корисні аспекти для використання в Україні.

Ключові слова: раціональне водокористування; державне управління; водна політика; водне господарство.

Табл. 1. Літ. 11.

Ігорь Л. Сазонец, Ольга В. Покуль
**УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ
РАЦИОНАЛЬНЫМ ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ВОДНЫХ
РЕСУРСОВ ПРЕДПРИЯТИЯМИ УКРАИНЫ**

В статье изучен вопрос усовершенствования системы управления рациональным использованием водных ресурсов предприятиями Украины. Рассмотрен иностранный опыт, выделены полезные аспекты для использования в Украине.

Ключевые слова: рациональное водопользование; государственное управление; водная политика; водное хозяйство.

Ihor L. Sazonets¹, Olha V. Pokul²
**MANAGEMENT SYSTEM IMPROVEMENT
FOR RATIONAL USE OF WATER RESOURCES
BY ENTERPRISES IN UKRAINE**

The article discusses the issues of management system improvement for rational use of water resources by enterprises in Ukraine. Foreign experience in this field is considered, useful aspects for their potential use in Ukraine are outlined.

Keywords: rational water use; public management; water policy; water economy.

Постановка проблеми. Сучасне водокористування підприємств України негативно відображається на стані водного середовища, що вимагає вжиття відповідних заходів з метою підвищення рівня раціонального і екологічно безпечного використання водних ресурсів. Вітчизняна політика застосовує принцип інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом, що передбачає формування належного інституційного середовища та економічної основи регулювання розумного використання водних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Запровадження раціонального водокористування в умовах вітчизняного господарювання охоплює широкий спектр підходів до вдосконалення державної політики та діяльності підприємств, але ефективність їх застосування залежить від соціально-економічної готовності останніх слідувати новому курсу водного господарювання. Тому сьогодні залишається відкритим питання практичного поєднання теоретичних положень з можливостями сучасних реалій. Досліджуючи іноземний досвід, зокрема висвітлений в роботах Л. Гніломедової [4], Н.Н. Мірзаєва [5],

---

¹ National University of Water Management and Nature Resources Use, Rivne, Ukraine.

² National University of Water Management and Nature Resources Use, Rivne, Ukraine.

А.Т. Салохіддінова [6], В.В. Севальнева [7], А. Фозілова [9] та ін., знаходимо важливі аспекти для врахування в умовах вітчизняного господарювання.

Тому **метою дослідження** є надання пропозицій щодо вдосконалення системи управління раціональним водокористуванням підприємств України на основі позитивного зарубіжного досвіду.

Основні результати дослідження. Згідно з конституційними положеннями і водним законодавством учасниць Співдружності Незалежних Держав, функції з охорони та забезпечення раціонального використання водного фонду належать державі [10, 4Л].

Україна як учасниця Співдружності виконує ці функції, однак порушений природний стан водних об'єктів і недотримання суб'єктами господарювання встановлених екологічних вимог свідчать про необхідність вдосконалення державного управління у забезпеченні раціонального водокористування. Для того, щоб підтвердити його невисокий рівень ефективності, наведемо такі показники (табл. 1).

Таблиця 1. Основні показники водопостачання та водовідведення України, млн м³*

Показники	Період (рік)				
	2010	2011	2012	2013	2014
Використання свіжої води	9817	10086	10507	10092	8710
у т.ч.					
для виробництва	5511	5514	5681	5363	4871
відносно до використання всього, %	56,1	54,7	54,1	53,1	55,9
для побутово-питних потреб	1917	1860	1848	1765	1500
відносно до використання всього, %	19,5	18,4	17,6	17,5	17,2
Відведено (скинуто) зворотних вод	8141	8044	8081	7722	6587
у т.ч.					
забруднених	1744	1612	1521	1717	923
відносно до відведених зворотних вод всього, %	21,4	20,0	18,8	22,2	14,0
з них без очищення	312	309	292	266	175
відносно до забруднених всього, %	17,9	19,2	19,2	15,5	19,0
нормативно-очищених	1760	1763	1800	1452	1416
відносно до відведених зворотних вод всього, %	21,6	21,9	22,3	18,8	21,5
Обсяг оборотної та послідовно (повторно) використаної води	43138	45209	45806	45150	43049

* розраховано за даними [8].

Як бачимо, суттєві зміни в дотриманні екологічних вимог та економії водних ресурсів за останні 5 років не відбулися, а незначні коливання показників в основному пов'язані з напруженим економічним станом в країні, що ще раз підтверджує необхідність посилення державної підтримки підприємств у раціональному водному господарюванні.

Добрим прикладом є досвід колишньої соціалістичної країни Республіки Узбекистан – однієї з ключових держав Центральноазіатського регіону в басейні Аральського моря [1]. В її розпорядженні знаходяться 11,5 км³ поверхневого стоку внутрішніх рік, 42,0 км³ транскордонних рік і 9,43 км³ зворотних та підземних вод [3], але Узбекистан відноситься до країн з серйозною неста-

чею води, що значно стримує розвиток економіки та зростання рівня життя населення [1].

Водні ресурси задовольняють потреби населення у питній воді, використовуються у промисловості, але найбільша їх частина спрямована на зрошення [6, 39]: Узбекистан є світовою колицкою іригації [1] і за роки незалежності зумів не лише зберегти свій іригаційний потенціал, але й продовжує успішно модернізувати та вдосконалювати систему зрошення [9].

З метою забезпечення раціонального водокористування в сільськогосподарському секторі державні програми були спрямовані на створення інституційного середовища, яке відповідає положенням інтегрованого управління — створено басейнові управління, впроваджений принцип громадської участі, засновані асоціації водоспоживачів, посилено контроль за затвердженням лімітів водозабору, передбачена певна частина коштів спеціальних рахунків Республіканської водної інспекції на матеріальне стимулювання водоспоживачів економно використовувати водні ресурси, введені штрафні санкції за порушення порядку водокористування [5].

Приділяючи особливу увагу водозберігаючим технологіям зрошення, у період 2013–2017 рр. землекористувачам і фермерським господарствам за рахунок держави будуть надаватися на пільговій основі довгострокові кредити, для впровадження системи крапельного зрошення на площі 25 тис. га. Ці фермерські господарства звільняються від сплати земельного та інших видів податків на 5 років, що стимулює їх до впровадження водозберігаючих технологій [9]. Крім того, фермерам дозволено використовувати зекономлені водні ресурси для вирощування сільгосппродукції на вивільнених від зерноколосових культур площах [5].

Таким чином, для запровадження раціонального водокористування на підприємствах України необхідно їх економічно підтримати, наприклад, створивши податкові канікули, як в Узбекистані. Це сприятиме формуванню додаткових інвестиційних джерел для введення прогресивних водних технологій.

Європейський підхід до забезпечення раціонального використання водних ресурсів підприємствами істотно проявився у формуванні нової правової основи, представленої Водною Рамковою Директивою — для регулювання дій суспільства в області водної політики з метою охорони всіх водних об'єктів, та іншими законодавчими документами, орієнтованими на встановлення нормативів якості води та контроль за скидами [4].

Згідно з принципом Водної Рамкової Директиви, «забруднювач сплачує» — використання води в різних секторах економіки переведено на платну основу з метою покриття витрат за водні послуги і стимулювання споживачів раціонально використовувати водні ресурси [2].

З метою раціоналізації використання водних ресурсів у зрошенні застосовуються різні підходи, такі як використання ефективних систем водоподачі, впровадження ефективних систем зрошення, відбір врожаю за водною потребою та стійкістю до посухи, вибір часу зрошення, застосування очищених стічних вод, боротьба із незаконним використанням води.

Підвищення ефективності водокористування комунальних систем водопостачання та промисловості ґрунтовані на: функціонуванні водозберіжних пристроїв та продукції; повторному використанні брудної води; збиранні дощової води; обліку водокористування; зменшенні витоків в мережах розповсюдження і постачання [11].

Європейська політика переведення підприємств на раціональне водокористування базується не лише на економіко-правових методах, а й передбачає виховну роботу з водокористувачами, оскільки управління попитом на воду повинне базуватися не на «застосуванні гайкових ключів при витоках» або «виданні брошур для клієнтів», а на способі модернізації мислення, зміні поведінки [4, 106].

З метою прискорення запровадження раціонального використання водних ресурсів підприємствами України доцільно сформувати ефективну основу платного водокористування, яка б відповідала витратам водних послуг і стимулювала економне використання води.

На завершення даного дослідження наведемо досвід однієї з найпотужніших індустріальних держав світу — Китайської Народної Республіки, де високий рівень економічного розвитку, колосальна кількість населення і нерівномірний розподіл води по території обумовлюють неминучість раціонального відношення до водних ресурсів.

Суворі політика державного стимулювання розумного використання води на підприємствах полягає у: розповсюдженні нової техніки і технології консервації води в різних галузях; вдосконаленні системи контролю за збереженням водних ресурсів; покладанні на господарюючі суб'єкти відповідальності за економію водних ресурсів, ліквідацію наслідків забруднення екологічного середовища та вжиття заходів з їх попередження (розробка спеціальних планів із захисту навколишнього середовища та ведення відповідного моніторингу) [7].

Система управління раціонального використання водних ресурсів підприємствами у КНР вирізняється суворим вимогливістю до розумної поведінки підприємств стосовно використання водних ресурсів. Переймаючи досвід Китаю, в Україні слід посилити державний контроль за використанням водних ресурсів і підвищити відповідальність підприємств водної галузі через систему санкцій.

Висновок. В Україні реальний стан організації системи управління водоспоживання підприємствами негативно впливає на водне середовище, тому необхідно підвищувати ефективність державного регулювання в напрямку забезпечення раціонального і безпечного використання водних ресурсів на основі обмежувальних і стимулюючих чинників.

1. Вода — жизненно важный ресурс для будущего Узбекистана // wash.earthforever.org.
2. Водна Рамкова Директива ЄС 2000/60/ЄС. Основні терміни та їх визначення // dbuwr.com.ua.
3. Водосбережение как средство выживания человечества в условиях нарастания водного кризиса: Сб. науч. трудов Сети водохозяйственных организаций Восточной Европы, Кавказа, Центральной Азии / Науч. ред. В.А. Духовный и др. — Ташкент: НИЦ МКВК, 2015. — 188 с.
4. Гниломедова Л., Баймишев М., Акимов И. Устойчивое использование водных ресурсов на сельских территориях. — М., 2012. — 146 с.

5. *Мирзаев Н.Н.* Институциональные аспекты повышения продуктивности оросительной воды // Водосбережение как средство выживания человечества в условиях нарастания водного кризиса: Сб. науч. трудов Сети водохозяйственных организаций Восточной Европы, Кавказа, Центральной Азии / Науч. ред. В.А. Духовный и др. — Ташкент: НИЦ МКВК, 2015 // www.eecca-water.net.
6. *Салохитдинов А.Т., Икрамов Р.К., Тимирова М.Н.* Управление водными ресурсами. — Ташкент: ТИМИ, 2013. — 208 с.
7. *Севальнев В.В.* Правовой режим охраны вод по законодательству КНР // Водное законодательство и экологические вызовы: Материалы научно-практической конференции (Москва, 15 июня 2012 г.). — М.: Анкил, 2012 // www.eecca-water.net.
8. Статистичний щорічник України за 2014 рік / Державна служба статистики України. — К., 2015 // ukrstat.org.
9. *Фозилов А.* Осуществляемые меры по совершенствованию водного хозяйства Республики Узбекистан // Водосбережение и эффективность использования водных ресурсов: Материалы международной конференции Сети водохозяйственных организаций Восточной Европы, Кавказа, Центральной Азии, (Минск, 21–22 мая 2015 г.). — Ташкент: НИЦ МКВК, 2015 // www.eecca-water.net.
10. *Ясинский В.А., Мироненков А.П., Сарсембеков Т.Т.* Современные тенденции в совершенствовании управления водными ресурсами в государствах-участниках СНГ. — Алматы, 2013. — 52 с.
11. Towards efficient use of water resources in Europe // www.slideshare.net.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2015.